

Dyslexie Centraal

Handreiking voor de invulling van ondersteuningsniveau 2, 3 en 4 bij lees-/spellingproblemen en dyslexie

versie 3.1

EXPERTISECENTRUM
NEDERLANDS

BALANS
perspectief voor ieder kind

Nederlands
Kwaliteitsinstituut
Dyslexie

NKD

Samenstelling van de werkgroep voor herziening 2021, versie 3.1:

Jolanda Roelfsema, NKD

Maud van Druenen, Expertisecentrum Nederlands / NKD

Chris Struiksmā, NKD

Evelien Krikhaar, Expertisecentrum Nederlands

Noor van der Windt, Expertisecentrum Nederlands

Joli Luijckx, Oudervereniging Balans

Het Expertisecentrum Nederlands en het NKD ontwikkelden in opdracht van Dyslexie Centraal de volgende documenten:

1. [Leidraad Ernstige Dyslexie: doorverwijzing van onderwijs naar zorg – versie 3.0](#)
2. [Handreiking voor de invulling van ondersteuningsniveau 2, 3 en 4 bij lees-/ spellingproblemen en dyslexie – versie 3.0](#)
3. [Richtlijn omgaan met doublures bij de screening voor toegang tot specialistische dyslexiezorg – versie 2.0](#)
4. [Leerlingdossier dyslexie – versie 5.0](#)
5. [Format handelingsplan technisch lezen/spelling ondersteuningsniveau 3 – versie 1.0](#)

Deze documenten zijn te vinden zowel op www.nkd.nl als op www.dyslexiecentraal.nl.

© 2022

Colofon

Deze handreiking is ontwikkeld in opdracht van het *Masterplan Dyslexie* en nader bijgesteld in versie 3.1 in het kader van het *Stimuleringsprogramma Aanpak Dyslexie* ([Dyslexie Centraal](#)) door het Nederlands Kwaliteitsinstituut Dyslexie en het Expertisecentrum Nederlands.

Inleiding

Iedere leerling krijgt de juiste begeleiding vanuit het onderwijs om tot optimale prestaties te komen. Bij (ernstige) lees- en/of spellingproblemen wordt de begeleiding in het onderwijs in stappen geïntensiveerd, met indien nodig tijdelijke ondersteuning vanuit de zorg.

Dit is het doel en de opdracht voor de ketenpartners die betrokken zijn bij leerlingen met lees-/spellingproblemen en dyslexie binnen het onderwijs en de zorg.

In deze handreiking geven we eerst een concrete uitwerking van de manier waarop de begeleiding van deze leerlingen op ondersteuningsniveau 2 en 3 op school, in samenwerking en afstemming met ouders, kan worden vormgegeven. We helpen scholen zo om op een kwalitatief goede manier invulling te kunnen geven aan deze extra ondersteuning, zodat zij passende hulp voor leerlingen met lees- en spellingproblemen kunnen realiseren.

Als de begeleiding op school na de ingezette intensivering onvoldoende effect sorteert en er bij de leerling een toenemende achterstand te zien is, ook bij intensieve ondersteuning, dan is er sprake van handelingsverlegenheid bij de verdere aanpak in het onderwijs. Voor verdere effectieve hulp aan de leerling kan het dan nodig zijn om er specialistische hulp vanuit de zorg bij te halen. In die gevallen kan een vermoeden van ernstige en hardnekkige lees-/spellingproblemen ofwel dyslexie ontstaan. De school onderbouwt dit vermoeden met een beschrijving van de geboden hulp op de verschillende ondersteuningsniveaus en de (toets)resultaten van de leerling.

Als specialistische hulp vanuit de zorg wordt ingeschakeld zal er eerst diagnostisch onderzoek plaatsvinden, waarna al dan niet de diagnose dyslexie wordt gesteld. Onderwijs, ouders en zorg zijn nu samen aan zet: de diagnosticus koppelt – met toestemming van de ouders – de onderzoeksbevindingen en bijkomende adviezen terug naar de school en samen wordt gezocht naar een passende aanpak voor deze specifieke leerling. Als er een dyslexiebehandeling geïndiceerd is, worden het onderwijsaanbod en het zorgaanbod op elkaar afgestemd. De dyslexiebehandeling neemt het onderwijs niet over, maar is erop gericht om de lees-/spellingontwikkeling die op school is vastgelopen zo te stimuleren, dat deze weer op gang komt. De dyslexiebehandeling is in die zin ondersteunend aan wat het onderwijs doet. De zorgverlener maakt tijdens de diagnostiekfase een analyse, presenteert de analyse aan ouders en onderwijsfunctionarissen en brengt specifieke expertise in. In onderlinge afstemming komen de verschillende partijen tot een gezamenlijke visie met als doel voor deze leerling in deze contexten (in de zorg, op school en thuis) de best passende ondersteuning te realiseren.

In deze handreiking gaan we niet alleen in op ondersteuningsniveau 2 en 3, maar ook op ondersteuningsniveau 4. Meer specifiek: op de rol die de school, de zorgverlener en de ouders hebben in de periode na de diagnostiek en tijdens en na afloop van de behandeling. Hoe kan een optimale onderlinge afstemming en samenwerking tussen de verschillende partijen gerealiseerd worden?

De uitwerking van deze handreiking past binnen het denkkader van het programma *Met andere ogen* van de Coalitie Passend onderwijs -Jeugdhulp- Zorg, specifiek opgezet voor de samenwerking tussen jeugdzorg en onderwijs vanuit de uitgangspunten van het programma *Juiste Zorg op de Juiste Plek*. Het programma *Met andere ogen* zet in op een ononderbroken ontwikkeling van ieder kind. Ouders, scholen, gemeenten en aanbieders van jeugdhulp leveren daaraan als partners, ieder vanuit de eigen taak, hun bijdragen en zorgen zo voor een integrale aanpak, passend bij dit specifieke kind. 'Inclusief, passend en zo nabij mogelijk', 'partnerschap en regievoering' en 'samen steeds beter worden' zijn aanvullende leidende principes (zie ook: www.aanpakmetandereogen.nl). Deze principes zijn ook van toepassing op de samenwerking tussen onderwijs en zorg bij lees-/spellingproblemen en dyslexie.

In deze handreiking wordt eerst het kader van het werken met ondersteuningsniveaus vanuit het continuüm van onderwijs en zorg geschetst. In Hoofdstuk 1 worden werkzame componenten voor lees- en spellingbegeleiding beschreven. In Hoofdstuk 2, 3 en 4 worden respectievelijk ondersteuningsniveau 2, 3 en 4 concreet uitgewerkt.

Continuüm van onderwijs en zorg

Het continuüm van onderwijs en zorg (Struiksmā, 2005) stelt een integrale aanpak voor en laat zien welke stappen het onderwijs en eventueel de zorg zouden moeten zetten voor leerlingen met (ernstige) lees- en/of spellingproblemen. In het continuüm worden zogenaamde ondersteuningsniveaus aangeduid waarbinnen stappen onderscheiden worden.

ONDERSTEUNINGSNIVEAU	STAP	BASISONDERSTEUNING
Niveau 1 Goed lees- en spellingonderwijs in klassenverband	1 Kwaliteit instructiegedrag en klassenmanagement 2 Juist gebruik van effectieve methodes ¹ 3 Gebruik leerlingvolgsysteem	
Niveau 2 Extra begeleiding in de klas door de leerkracht (zwakste 25% van de leerlingen)	4 Vaststellen van potentiële uitvallers en voldoende differentiatie en extra instructie in de klas	
Niveau 3 Specifieke interventies die afgestemd zijn op hiaten, uitgevoerd en/of ondersteund door de lees-/spellingspecialist op school	5 Vaststellen leerlingen met ernstige lees-/spellingproblemen en aanbieden specifieke interventie individueel of in een klein groepje (intensieve, planmatige en doelgerichte begeleiding) 6 Vaststellen van achterstand en hardnekkigheid: vermoeden van dyslexie	
Niveau 4 Diagnostiek en behandeling door zorgverlener (zwakste 4% van de leerlingen)	7 Vaststellen van dyslexie (psychodiagnostisch onderzoek) 8 Gespecialiseerde dyslexiebehandeling	

Figuur 1: Continuüm van onderwijs en zorg (naar Struiksmā, 2005)

Het continuüm gaat uit van gestapelde ondersteuning. Dit houdt in dat – afhankelijk van de ernst van de problematiek – de leerling een passend onderwijsaanbod krijgt met zo nodig steeds een intensiveringsstap erbij. Er zijn leerlingen die alleen lees- en spellingonderwijs in klassenverband nodig hebben (ondersteuningsniveau 1; ON1). Andere leerlingen hebben meer moeite met lezen en/of spellen en hebben daarnaast onder andere verlengde instructie nodig om de groepsdoelen te bereiken (ondersteuningsniveau 2; ON2). Voor een deel van de leerlingen is dat voldoende. Maar er zijn ook leerlingen die daar bovenop behoefte hebben aan

¹ Lees- en spellingmethodes verschillen onderling in hoe gemakkelijk of moeilijk ze het u maken om te intensiveren naar ON2.

een nog intensievere en systematische aanpak (ondersteuningsniveau 3; ON3). Als bij deze leerlingen vervolgens een flinke achterstand blijft bestaan ondanks intensivering van de begeleiding in het onderwijs, dan kan er een vermoeden van dyslexie rijzen en kan er door een zorgverlener diagnostiek en waar nodig behandeling worden uitgevoerd (ondersteuningsniveau 4; ON4). Gestapelde ondersteuning houdt in dat ondersteuning op voorgaande niveaus blijft doorgaan – wanneer er een specifieke interventie op ON3 wordt geboden blijft de ondersteuning op ON1 én ON2 ook doorgaan – en het impliceert dat een leerling afhankelijk van de ondersteuningsbehoeften meer of minder hulp en begeleiding kan krijgen.

ON 1, 2 en 3 behoren op alle scholen tot de basisondersteuning binnen Passend Onderwijs. De basisondersteuning wordt zo ingevuld, dat ON 1, 2 en 3 elkaar versterken. Dat vraagt om passende inzet van personele en financiële middelen. Het onderwijs faalt niet als het binnen de onderwijscontext alleen niet lukt om *alle* kinderen te leren lezen. Er zal altijd een groep kinderen zijn die aanvullend hier op gespecialiseerde zorg nodig heeft om minimaal op een functioneel niveau te leren lezen. Door een effectieve invulling van de ondersteuningsniveaus wordt deze groep zo klein mogelijk gehouden!

Ondersteuningsniveau 1 (ON1): Goed onderwijs in klassenverband

De basis is goed lees- en spellingonderwijs in klassenverband, dat wil zeggen: adequaat ingericht effectief lees- en spellingonderwijs op groepsniveau. Op ON1 gaat het om het effectief gebruik van de methode, het bieden van voldoende tijd voor lees- en spellingonderwijs, het zo nodig herhalen van de klassikale instructie, de kwaliteit van de instructie, het klassenmanagement en het hanteren van een leerlingvolgsysteem.

Ondersteuningsniveau 2 (ON2): Extra begeleiding in de klas

Wanneer de leerling onvoldoende profiteert van het basisaanbod (ON 1), wordt het lees- en spellingonderwijs voor deze leerling geïntensiveerd. Wat is nu het onderscheid tussen ON1 en ON2? ON2 is een intensivering van ON1: verlengde en verdiepte instructie, herhaling in kleinere stappen, specifiek van inhoud en met meer oefentijd en meer begeleide inoefening. Het doel van ON2 is dan ook dat de leerling de aansluiting met de methode, en daarmee met de groep, kan behouden. De effectiviteit van de ondersteuning van de leerkracht en de bestede leertijd bepalen het succes van ON2. Het gaat erom de leerling zo te ondersteunen en begeleiden, dat deze de volgende stap binnen het curriculum op tijd kan maken en de leerling – binnen de bandbreedte die de school daarvoor heeft vastgesteld – de aansluiting met de groep behoudt (convergente differentiatie). Binnen ON2 is de tijd die daaraan wordt besteed geen normatief criterium (wordt niet voorgeschreven), maar staat ten dienste van bovengenoemd doel. Na een aantal weken inzet van ON2 kan overwogen worden om de begeleiding te stoppen als de leerling weer aansluiting heeft bij de groep. Voor andere leerlingen moet serieus gedacht

worden aan verdere intensivering in de vorm van ON3. In hoofdstuk 2 wordt het tweede ondersteuningsniveau verder uitgewerkt.

Ondersteuningsniveau 3 (ON3): Specifieke lees- en spellinginterventies

Wanneer ON1 en ON2 er niet toe leiden dat de leerling het tempo van de groep kan bijhouden, maar zijn lees- en/of spellingontwikkeling stagneert, moeten meer specifieke interventies geboden worden. *Specifiek* houdt in dit geval in dat de gekozen interventie past bij de leerling en diens ondersteuningsbehoeften en is afgestemd op hiaten in diens lees- en/of spellingontwikkeling. Om dit helder te krijgen is een nadere analyse van het lees- of spellinggedrag nodig. De keuze voor de aanpak is individueel afgestemd op grond van de gesignaleerde hiaten. Met andere woorden, de interventie is bewust gericht op juist die elementen in het lees- en spellingproces waar de leerling laat zien er moeite mee te hebben. ON3 is een zoektocht naar de juiste aanpak voor precies die ene leerling. Daarom vraagt deze zoektocht bij voorkeur om een individuele aanpak. In de organisatie van de interventie is het mogelijk om, afhankelijk van de ondersteuningsbehoeften van de leerling, beredeneerd te kiezen voor ofwel een individuele ofwel een groepsgewijze (maximaal 4 leerlingen) aanpak. ON3 wordt verder uitgewerkt in hoofdstuk 3.

Ondersteuningsniveau 4: Diagnostiek en behandeling door zorgverlener

Wanneer de lees- en/of spellingontwikkeling achter blijft lopen ondanks gestapelde zorg waaronder goed uitgevoerde en voldoende intensieve interventie op ON3 worden de lees-/spellingproblemen hardnekkig genoemd: de lees- en/of spellingontwikkeling stagneert en de leerling profiteert niet of nauwelijks van de geboden interventie. De school onderbouwt de achterstand en de hardnekkigheid door toetsresultaten te rapporteren en de geboden ondersteuning op niveau 1, 2 en 3 op navolgbare wijze te documenteren in een leerlingdossier, bijvoorbeeld het [Leerlingdossier dyslexie](#). De zorgverlener stelt vervolgens vast of er inderdaad sprake is van ernstige, hardnekkige en specifieke lees- en spellingproblemen waardoor de diagnose dyslexie gesteld kan worden én gaat na of de problematiek dusdanig ernstig is dat er een behandeling vanuit de zorg nodig is. De school blijft verantwoordelijk voor het bieden van goed lees- en spellingonderwijs op alle niveaus, ook wanneer een leerling in een diagnostiek- of behandeltraject bij een zorgverlener zit en in de periode na de behandeling. In overleg met de zorgverlener en de ouders wordt gezocht naar de optimale invulling van de ondersteuning van de leerling. Zowel onderwijs, ouders als zorg zijn blijvend betrokken bij de begeleiding van de leerling.

In onderstaande [infographic](#) is de werkwijze voor de verschillende ondersteuningsniveaus visueel weergegeven.

Ondersteuning bij lezen en spellen op school

Bij leerlingen met lees- en spellingproblemen is intensieve en passende begeleiding in het onderwijs nodig. Tijdens de begeleiding komt er zicht op het tempo waarin de vaardigheid van de leerling groeit en op de hardnekkigheid van eventuele problemen. Hierbij wordt ondersteuning geboden op verschillende niveaus. Om hiermee aan de slag te gaan zijn er verschillende handreikingen en andere documenten ontwikkeld en te vinden op www.dyslexiecentraal.nl

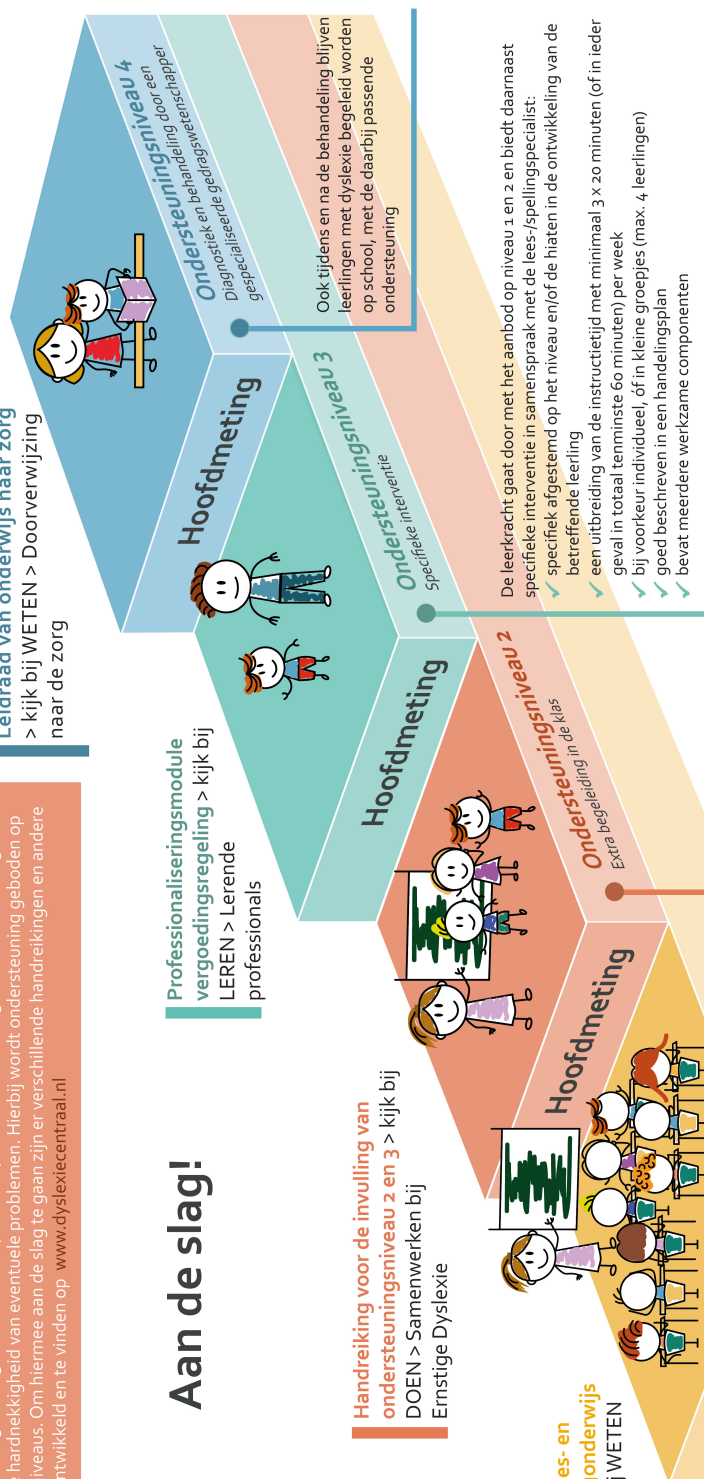
Leidraad van onderwijs naar zorg
> kijk bij WETEN > Doorverwijzing naar de zorg

Aan de slag!

Professionaliseringsmodule
vergoedingsregeling > kijk bij
LEREN > Lerende
professionals

**Handreiking voor de invulling van
ondersteuningsniveau 2 en 3** > kijk bij
DOEN > Samenwerken bij
Ernstige Dyslexie

**Goed lees- en
spellingonderwijs**
> kijk bij WETEN

1. Werkzame componenten extra ondersteuning bij lezen en spellen

Op basis van onderzoek en praktijkervaring kan een aantal algemene kenmerken van een effectieve aanpak bij lees- en spellingproblemen worden onderscheiden. Deze kenmerken gelden voor begeleiding op elk niveau, dus zowel op ON 1, 2 als 3. Hieronder volgt een overzicht van effectieve kenmerken. Dit helpt enerzijds om beredeneerde keuzes te maken om gerichte ondersteuning te kunnen bieden, en anderzijds om kritisch te kijken naar de kwaliteit van de uitgevoerde ondersteuning. Zie voor meer informatie over kenmerken van een effectieve aanpak o.a. de *Protocolen Leesproblemen en Dyslexie* (Expertisecentrum Nederlands), de [Brede vakinhoudelijke richtlijn dyslexie](#) (Scheltinga e.a., 2021) en de [Overzichtsstudie naar de effectiviteit van preventie en interventie in het basisonderwijs](#) (Scheltinga & Elderenbosch, 2021).

Voor invulling en evaluatie van een effectieve aanpak zijn vanuit Dyslexie Centraal ook de volgende materialen en instrumenten beschikbaar:

- [Effectief handelen op ondersteuningsniveau 3: een beknopte onderbouwing](#)
- [Keuzehulp effectieve interventies ondersteuningsniveau 3 – lezen en spellen](#)
- [Checklist kwaliteitsaanpak – Professioneel handelen op ondersteuningsniveau 3 – lezen en spellen](#)

Hieronder worden enkele werkzame componenten van extra ondersteuning bij lezen en spellen kort beschreven. Niet alle hier genoemde aspecten hoeven overigens in elke aanpak terug te komen om deze effectief te maken.

De aspecten vormen met elkaar een cyclische aanpak, waarbij elke leerstofeenheid eerst wordt doorlopen, voordat de leerling 'ruimte' heeft om zich op nieuwe leerstof te kunnen richten.

- **Taakgericht:** Er wordt gewerkt met letters, klanken, woorden, teksten.
- **Systematisch:** Planning van activiteiten wordt afgestemd op de leerdoelen op korte en lange termijn, waarbij wordt uitgegaan van een beredeneerde opbouw in moeilijkheidsgraad.
- **Expliciet:** De leerstof wordt in kleine stapjes aangeboden waarbij de leerkracht of lees-/spellingspecialist het gewenste lees- en schrijfgedrag precies voordoet en moeilijkheden stapsgewijs bespreekt. De leerkracht of lees-/spellingspecialist doet het voor, de leerkracht of lees-/spellingspecialist en de leerling doen het samen en daarna doet de leerling het alleen.
- **Herhaling:** Leren gaat van verwerven, bereiken van accuratesse, versnellen door automatiseren naar flexibel toepassen of generaliseren. Herhaling is voor alle leerlingen nodig, maar leerlingen met lees- en/of spellingproblemen moet nog vaker in aanraking komen met letters en woorden om tot automatisering te komen.

- **Fonologisch georiënteerd:** Er wordt steeds gewerkt met aandacht voor de kwaliteit, met name de gedetailleerdheid, van de fonologische representaties van woorden (zie Box 1).
- **Oefenen op (letter-/klank-), woord-, zins- en tekstniveau:** Na elke introductie van een nieuwe moeilijkheid wordt er op verschillende niveaus geoefend.
- **Eerst goed, dan snel (tempoverhoging, blijvend aandacht voor accuratesse):** Eerst aandacht voor goed, daarna voor vlot en daarna voor geautomatiseerd (zo goed als aandachtvrij).
- **Aandacht voor woordstructuur:** Instructie moet niet alleen gericht zijn op het hele woord, maar ook op de woordstructuur en de eenheden binnen een woord (medeklinkerclusters, morfemen zoals -lijk en -heid).
- **Aandacht voor lees- en spellingmotivatie:** Door te werken aan verbeteren van lees- en spellingcompetentie.
- **Aandacht voor gerichte feedback:** Feedback is afgestemd op het doel: Hoe doet de leerling het nu (*feedback*)? Wat wil de leerling bereiken (*feedup*)? Wat moet de leerling daarvoor doen (*feedforward*)? en de basisbehoeften van de leerling.
- **Aandacht voor generalisatie:** Werken aan flexibele toepassing in nieuwe situaties.

Fonologisch bewustzijn is de vaardigheid om op foneemniveau de klankvorm van een woord te manipuleren. Bepalend is de kwaliteit of mate van gedetailleerdheid van de fonologische informatie van woorden zoals ze zijn opgeslagen in het lange termijngeheugen. We noemen dit ook wel de fonologische code van woorden. Er staat limonade en de leerling leest /nimonade/, er staat tong, de leerling leest /ton/. Mogelijk kent de leerling de lettercombinatie /ng/ nog niet als grafeem, maar het is ook mogelijk, dat /ton/ voor deze leerling de fonologische code van het woord tong is. Het betrekken van geschreven woorden én van het schrijven van woorden in de aanpak is dé manier om leerlingen meer bewust te laten worden van de fonologische structuur van woorden waardoor er een (meer) specifieke fonologische code van woorden ontstaat en auditieve deelvaardigheden zich ontwikkelen.

Box 1 Toelichting 'fonologisch georiënteerd' (zie voor meer informatie ook *Diagnostiek van technisch lezen en aanvankelijk spellen* [DTLAS] - Struiksma, Van der Leij, & Vieijra, 2018).

2. Ondersteuningsniveau 2 (ON2): Extra begeleiding in de klas

Intensivering van het onderwijsaanbod. Extra ondersteuning binnen de groep onder verantwoordelijkheid van de leerkracht voor de zwakste 25% van de leerlingen.

ON2 richt zich op de zwakste 25% van de leerlingen. In Box 2 hierna wordt uitgewerkt hoe deze groep kan worden geïdentificeerd. Het doel van ON2 is primair dat de leerling de aansluiting met de methode, en daarmee met de groep, behoudt. Het gaat erom de leerling te ondersteunen en begeleiden zodat de leerling de volgende stap van het curriculum mee kan maken en de lees- en spellingontwikkeling voortgaat. Verlengde instructie is het bieden van meer herhaling in kleinere stappen, specifiek van inhoud en met meer oefentijd en meer begeleide inoefening. ON2 is daarmee een intensivering, de zogenaamde verlengde instructie en begeleide inoefening, die wordt ingezet wanneer de leerling onvoldoende ontwikkeling doormaakt en daardoor ook de aansluiting bij het groepsproces dreigt te verliezen. Tijd is hierbij een zeer bepalende factor die ertoe doet. Binnen ON2 staat de leertijd ten dienste van het doel (er is geen normatief criterium aan de hoeveelheid tijd gekoppeld). De begeleiding wordt voortgezet tot de leerling (weer) aansluiting bij de groep heeft. Als een leerling ondersteuning op niveau 2 krijgt, worden ouders hierover geïnformeerd. Het is nodig ouders direct te betrekken als er zich opvallendheden in de ontwikkeling van hun kind voordoen. In onderlinge afstemming kan gekeken worden wat ouders thuis kunnen doen om hun kind te helpen. Tijdig informeren en afstemmen draagt eraan bij dat iedereen over dezelfde informatie beschikt en verwachtingen afgestemd kunnen worden.

Een kwalitatief goede invulling van ON 1 en 2 op schoolniveau heeft een zeer belangrijke functie in het voorkomen van overmatig leesuitval. Door te investeren in ON 1 en 2 wordt het aantal leerlingen dat aanvullende specifieke ondersteuning in onderwijs en eventueel zorg ontvangt, zo klein mogelijk gehouden. Dat is essentieel in het beheersbaar en behapbaar houden van het aantal kinderen dat interventie op ON 3 krijgt en het aantal kinderen dat doorstroomt richting specialistische zorg.

Normatieve criteria ondersteuningsniveau 2

Ondersteuningsniveau 2 is:

- Verlengde instructie: een intensivering van de instructie door de leerkracht (herhaling in kleinere stappen, extra feedback en gelegenheid tot extra verwerking).
- Uitbreiding van de leertijd (zie hierboven)
- Het verlengen van de door de leerkracht geboden begeleide inoefening.

De geboden hulp wordt beschreven in een groepsplan en bevat meerdere werkzame componenten (hoofdstuk 1). Deze wordt na minimaal 10 en maximaal 12 weken geëvalueerd.

Bij ON2 wordt aangesloten bij de aanpak die in de klas gebruikt wordt, behorend bij de methode. Deze kan eventueel aangevuld worden met andere materialen, mits deze aansluiten bij de methode. In alle gevallen bevatten deze meerdere werkzame componenten zoals beschreven in hoofdstuk 1.

Als gesproken wordt over de zwakste 25% van de leerlingen, kan dat op twee manieren worden uitgewerkt.

1. De eerste is dat u een genormeerde toets gebruikt en als grenswaarde de score neemt die in de normtabel staat: bij de zwakste 25% is de grenswaarde dus gelijk aan de ruwe score die overeenkomt met de hoogste D-score die op een toets kan worden behaald. Het aantal leerlingen dat onder die waarde scoort, zegt iets over de kwaliteit van uw lees-/spellingonderwijs, ON1. Ze komen allemaal in aanmerking voor ON2. Landelijk scoort een kwart van alle leerlingen lager dan de grenswaarde. Als dat in uw groep de helft of meer is, doet u het minder goed dan uw gemiddelde collega. Zijn het er echter maar drie, gemiddeld is dat 10%, dan doet u het beter. Als u de effectiviteit van het onderwijs op uw school met elkaar bespreekt, is het aan de school om te bepalen of ze tevreden is met dit 'kengetal'.
2. Bij de andere manier van werken stelt u vast welke leerlingen het zwakste kwart vormen. Vervolgens stelt u vast welke ruwe toetsscore de grens tussen zwakste kwart en betere driekwart markeert. Die score noemen we de voldoende standaard. Het zwakste kwart van de leerlingen komt in aanmerking voor ON2, ongeacht hun score. Als u de effectiviteit van het onderwijs op uw school met elkaar bespreekt, is het aan de school om te bepalen of ze tevreden is met dit 'kengetal', het niveau van de voldoende standaard.

Als u met deze werkwijzen een beetje kunt spelen, kunt u ook kiezen voor een mengvorm, bijvoorbeeld uw voldoende standaard komt overeen met de maximale score die landelijk door 40% van de leerlingen gehaald wordt, maar daar kiest u voor omdat u vindt dat u dat van uw leerlingpopulatie mag eisen. Het betekent praktisch gezien, dat u het percentage leerlingen dat in uw klas voor ON2 in aanmerking komt, op 25% houdt en dat u de lat voor uw groep/school hoger legt.

Maar het tegenovergestelde kan ook gebeuren: u toetst alle leerlingen en er blijkt niet één leerling onder de voor uw groep geldende voldoende standaard te scoren. Na een korte fase van euforie gaat het besef ontstaan, dat de lat op uw school (veel) te laag ligt. Dit blijkt in de praktijk een lastige notie.

Box 2 Het bepalen van de 25% zwakste leerlingen²

² Zie voor meer informatie over effectief omgaan met data de publicatie *Duiden en doen voor het basisonderwijs* - Struiksmā, 2012, CED groep en *Opbrengstgericht werken in 4D (Data, Duiden, Doelen, Doen)* 2021, CED-groep

3. Ondersteuningsniveau 3 (ON₃): Specifieke lees- en spellinginterventies

Extra intensieve en systematische aanpak door het inzetten van specifieke interventies. De leerkracht en lees-/spellingspecialist stemmen inhoud en aanpak af voor de zwakste 10% van de leerlingen.

Wanneer de lees- en/of spellingontwikkeling stagneert, ondanks adequaat onderwijs en begeleiding op ON₂, moeten meer specifieke interventies worden geboden. *Specifiek* houdt in dit geval in dat de gekozen interventie past bij de leerling en diens ondersteuningsbehoeften en speciaal is afgestemd op diens hiaten in de lees- en/of spellingontwikkeling. Met andere woorden: de gekozen interventie is specifiek gericht op juist die elementen in het lees- en spellingproces waar de leerling aantoonbaar moeite mee heeft. Als een leerling ondersteuning op niveau 3 krijgt, worden ouders hierover om te beginnen geïnformeerd. Samen met de ouders wordt bekeken wat zij thuis kunnen doen om hun kind te helpen. Ouders kunnen een rol spelen bij het extra oefenen en bovendien samen met de leerkracht en de lees-/spellingspecialist een signaleerfunctie vervullen met betrekking tot het effect van de extra ondersteuning op het welbevinden, het zelfbeeld en het zelfvertrouwen van een kind.

Normatieve criteria ondersteuningsniveau 3

Ondersteuningsniveau 3 is:

- Specifieke interventie die afgestemd is op de hiaten in de ontwikkeling van de betreffende leerling(en), zoals vastgesteld op grond van een foutenanalyse.
- Intensieve en systematische toepassing van deze specifieke interventie.
- Uitbreiding van de leestijd met minimaal 3 x 20 minuten (of in ieder geval in totaal tenminste 60 minuten) per week.
- Geboden door een gekwalificeerde professional (zie Box 3).
- Bij voorkeur individueel om goed aan te kunnen sluiten bij de ontwikkeling van de leerling, óf in kleine groepjes (maximaal 4 leerlingen) met leerlingen met vergelijkbare hiaten in de ontwikkeling en vergelijkbare ondersteuningsbehoeften.

De geboden hulp wordt beschreven in een handelings- of groepsplan (zie Box 4) en bevat meerdere werkzame componenten (hoofdstuk 1). Ze wordt na minimaal 10 en maximaal 12 weken geëvalueerd met een tussenmeting. Daarna volgt er een tweede periode van 10-12 weken intensieve begeleiding.

Wie mag de begeleiding geven op ondersteuningsniveau 3?

- Lees-/spellingspecialist (remedial teacher, logopedist, bevoegd leerkracht met aanvullende opleiding: o.a. master SEN, basiscursus leesspecialist CED-Groep, leergang leescoach en leesspecialist CPS)
- Leerkracht, in samenspraak met één van bovengenoemde lees-/spellingspecialisten of een orthopedagoog of psycholoog met als specialisatie leerproblemen. De lees-/spellingspecialist, orthopedagoog of psycholoog dient dan ten minste betrokken te zijn bij het opstellen van het handelingsplan en bij de evaluatie.
- Onderwijsassistent, mits de inhoud en wijze van aanbieden van de begeleiding nauwkeurig is beschreven en is inge oefend en in voldoende tijd onder supervisie is uitgevoerd (Oostdam, Blok en Boendermaker, 2012) en een specialist (lees-/spellingspecialist, orthopedagoog of psycholoog) betrokken is bij het opstellen van het handelingsplan en het volgen van de ontwikkeling gedurende de interventie.
- Wanneer de school moeite heeft ondersteuningsniveau 3 op een juiste manier in te richten, kan dit extern ingevuld worden, bijvoorbeeld door inzet van een externe lees-/spellingspecialist. Dit wordt bekostigd door de basisschool en niet door ouders. De begeleiding valt onder de verantwoordelijkheid van de basisschool.

Box 3 Normatieve criteria voor het bieden van ondersteuningsniveau 3

Opmerkingen bij Box 3:

- De leerkracht wordt gezien als generalist in het onderwijs. Het bieden van ON3 doet een beroep op meer specialistische vaardigheden die niet alle leerkrachten – logischerwijs – bezitten. Als de uitvoering wel bij de leerkracht wordt gelegd, dan is de samenwerking met een specialist een voorwaarde.
- De begeleiding mag niet worden gegeven door een leesouder, een oudere leerling of leesmaatje. Bij sommige interventieprogramma's is in de instructie bij het programma aangegeven dat er gewerkt kan worden met bijvoorbeeld ouders en oudere leerlingen als tutor of oefenmaatje. Een voorwaarde hierbij is dat de tutor de instructies van het programma nauwkeurig volgt. De lees-/spellingspecialist blijft echter altijd betrokken bij en verantwoordelijk voor de inrichting en uitvoering van de daadwerkelijke begeleiding en de monitoring van de vooruitgang. Dat betekent dat de lees-/spellingspecialist bepaalt of en in welke mate er (bijvoorbeeld aanvullend of deels) ook gewerkt kan worden met tutores, en dat deze werkwijze onder zijn of haar verantwoordelijkheid valt.
- Soms is de intern begeleider ook degene met de gespecialiseerde aanvullende opleiding tot lees-/spellingspecialist. Intern begeleiders zonder dit specialisme kunnen niet als lees-/spellingspecialist optreden.
- Zie voor meer informatie en toelichting ook de volgende documenten:
 - [Effectief handelen op ondersteuningsniveau 3: een beknopte onderbouwing](#)
 - [Checklist kwaliteitsaanpak – Professioneel handelen op ondersteuningsniveau 3 – lezen en spellen](#)

Normatieve richtlijnen voor een handelingsplan:

- De beginsituatie is aangegeven (nulmeting)
 - Welke toets is afgenomen en wat was het resultaat (score, niveau)?
 - Waar laat de leerling uitval zien? (foutenanalyse, mag ook los beschikbaar zijn).
- Er zijn SMART-O-doelen opgesteld voor deze individuele leerling
 - De doelen zijn specifiek, meetbaar, acceptabel, realistisch, tijdsgebonden, onderwijsbaar.
 - Wat moet worden verbeterd? (bijvoorbeeld uitbreiden letterkennis, fonologische vaardigheden, verbeteren leesaccuratesse, verhogen leestempo, beheersen regel open en gesloten lettergreep).
 - Er wordt aangegeven wanneer er met welke toets(en) wordt geëvalueerd.
- Er is beschreven hoe de hulp wordt georganiseerd
 - Wie geeft de begeleiding? (lees-/spellingspecialist, leerkracht, onderwijsassistent, onder de voorwaarden zoals genoemd in Box 3)
 - Op welke momenten en hoe lang?
 - In welke periode/aantal weken wordt de hulp geboden?
 - Hoe groot is de groep leerlingen die tegelijkertijd begeleiding krijgt?
 - In welke ruimte? (In of buiten de klas? Op de gang, in RT-ruimte etc.)
- Hoe wordt het doel bereikt? Welke materialen en methodes worden op welke manier gebruikt?
- Evaluatie
 - Welke toets is afgenomen?
 - Wat is het resultaat?
 - Zijn de doelen bereikt?
 - Vervolg?

Box 4 Normatieve criteria voor een groeps-/handelingsplan

Opmerkingen bij Box 4:

- Bij het beschrijven van de geboden hulp gaat het er nadrukkelijk om dat de gemaakte, inhoudelijk keuzes navolgbaar worden verantwoord. De relatie van de werkzame componenten met de ondersteuningsbehoeften van de leerling staat centraal.
- De gekozen groepsgrootte bij interventies op ON3 wordt helder beargumenteerd.
- Indien de geboden hulp wordt beschreven in een groepsplan wordt de specifieke afstemming op de leerling in kwestie expliciet beschreven; de namen van andere leerlingen worden geanonimiseerd.
- Zie voor meer informatie en toelichting ook de volgende documenten:
 - [Effectief handelen op ondersteuningsniveau 3: een beknopte onderbouwing](#)
 - [Checklist kwaliteitsaanpak – Professioneel handelen op ondersteuningsniveau 3 – lezen en spellen](#)

- Voorbeelden van SMART-O geformuleerde doelen zijn:

NIET	WEL
Klank-tekenkoppeling beter.	Tweetekenklanken 80% beheersing.
Minder spellend lezen.	Percentage spellend gelezen woorden in M4-teksten van 40% naar 20%.
Auditieve synthese oefenen.	80% beheersing van auditieve synthese op MKM-niveau.
De leesmotivatie verbeteren	Leesmotivatie stijgt op een schaal 1-10 van 5 (zoals X bij aanvang zelf heeft benoemd) naar 7.

- Voor het vastleggen van de hulp op ON3 kan gebruik gemaakt worden van een groepsplan of een handelingsplan, bijvoorbeeld het [Format handelingsplan technisch lezen/spellen ondersteuningsniveau 3](#). Het [Leerlingdossier dyslexie](#) kan gebruikt worden om een leerling met ernstige lees-/spellingproblemen aan te melden bij een zorgverlener.

Van ON₃ naar ON₄

Als een leerling ernstige en hardnekkige lees-/spellingproblemen vertoont, kan er een vermoeden van dyslexie ontstaan en daarmee ook een hulpvraag voor aanvullende specialistische diagnostiek en behandeling. Het vermoeden van dyslexie moet nader onderbouwd worden op basis van gegevens en inzichten vanuit de school. Hiervoor wordt in het onderwijs een [leerlingdossier](#) gebruikt, waarin de school alle gegevens verzamelt die nodig zijn om de ernst en hardnekkigheid van de lees-/spellingproblemen te kunnen aantonen. Ouders kunnen met deze informatie vanuit het onderwijs hun kind aanmelden bij een zorgverlener voor diagnostisch onderzoek en eventueel behandeling³. De formele aanmeldroute loopt overigens in verband met de financiering altijd via de gemeente waar de ouders woonachtig zijn.

Diagnostiek en behandeling binnen de Jeugdwet:

Als de leerling aan bepaalde criteria voor doorverwijzing⁴ voldoet, kan gespecialiseerde diagnostiek plaatsvinden, bekostigd door de gemeente op basis van de Jeugdwet. De zorgverlener stelt in dat geval vast of er inderdaad sprake is van ernstige, hardnekkige en specifieke lees- (en spelling)problemen waardoor de diagnose dyslexie gesteld kan worden. Verder wordt vastgesteld of het een dusdanig ernstige vorm van dyslexie betreft dat er een behandelindicatie Ernstige Dyslexie worden afgegeven. Als dit het geval is, volgt een vanuit de Jeugdwet vergoede behandeling.

Diagnostiek en behandeling buiten de Jeugdwet:

Als een leerling niet voldoet aan de criteria voor doorverwijzing naar de zorg die bekostigd wordt op basis van de Jeugdwet, maar wel valt onder de algemeen geldende criteria voor het stellen van de diagnose dyslexie volgens de Brede Vakinhoudelijke Richtlijn Dyslexie, kan wel een dyslexieverklaring worden afgegeven en eventueel een behandeltraject worden ingezet, maar de behandeling wordt niet vergoed. In dit geval zal de zorgverlener die de diagnostiek heeft gedaan een advies geven voor school hoe school de leerling verder kan begeleiden.

De financiering hiervan zal dan uit andere middelen moeten komen; de verschillende betrokken partijen gaan daarover met elkaar in overleg.

Wanneer er sprake is van diagnostiek en eventueel behandeling door een zorgverlener, al dan niet gefinancierd op basis van de Jeugdwet, spreken we vanuit een onderwijsperspectief van ondersteuningsniveau 4 (ON₄). Het onderwijsperspectief is leidend voor deze handreiking.

³ Zie voor meer informatie over diagnostiek en behandeling van dyslexie de [Brede Vakinhoudelijke Richtlijn Dyslexie](#).

⁴ Zie voor meer informatie over dyslexiezorg vanuit de Jeugdwet ook de [Leidraad Ernstige Dyslexie: doorverwijzing van onderwijs naar zorg – versie 3.0](#).

4. Ondersteuningsniveau 4 (ON4): Diagnostiek en behandeling door een zorgverlener

Bij ondersteuningsniveau 4 gaat het om diagnostiek en eventueel behandeling door een zorgverlener bij die leerlingen die ondanks intensieve begeleiding door school een grote en blijvende achterstand laten zien. Onderwijs, zorg én ouders werken samen en stemmen onderling af.

Op het vierde ondersteuningsniveau verschuift de rol van het onderwijs in het onderwijsleerproces van volledige verantwoordelijkheid naar gedeelde verantwoordelijkheid, samen met de specialistische zorg. In dit deel van deze handreiking gaan we in op de rol die de school, de zorgverlener en de ouders hebben in de periode tijdens en na afloop van de behandeling. Vraag die we ons stellen is: Hoe kan een optimale onderlinge afstemming en samenwerking tussen de verschillende partijen gerealiseerd worden?

De zorgverlener heeft de regie over de invulling van het diagnostiek- en behandeltraject, maar de school blijft verantwoordelijk voor het bieden van goed, passend lees- en spellingonderwijs en de ondersteuning daarbij op school, ook wanneer een leerling in een traject voor diagnostiek of behandeling zit. Als er een dyslexiebehandeling geïndiceerd is, worden het onderwijsaanbod en het zorgaanbod op elkaar afgestemd. De dyslexiebehandeling neemt het onderwijs niet over, maar is erop gericht om de lees-/spellingontwikkeling die op school is vastgelopen zo te stimuleren, dat deze weer zo goed mogelijk binnen de mogelijkheden van het kind op gang komt. In overleg tussen school, zorgverlener en ouders geeft een ieder aan wat zijn/haar bijdrage kan zijn aan de best passende invulling van de aanpak en de ondersteuning, zowel in de zorg, als op school en thuis. Er is dan sprake van één plan voor wat er binnen het onderwijs, thuis en in een specialistisch behandeltraject gaat gebeuren. Er wordt gewerkt in samenhang en afstemming, waarbij nadrukkelijk gesteld moet worden dat iedere partij zijn eigen taak en verantwoordelijkheid heeft. In de publicatie *Samenwerken voor de ononderbroken ontwikkeling van ieder kind* (Coalitie Passend onderwijs-Jeugdhulp-Zorg, 2018) wordt dat heel mooi beschreven: *Onderwijs en hulpverlening sluiten naadloos op elkaar aan: de ene discipline staat niet boven de andere, onderwijsdoelen en behandeldoelen versterken elkaar. Dit vraagt om erkenning van eigen en elkaars expertise en de bereidheid van en met elkaar te leren.* (p. 9).

Ouders, onderwijs en zorg, elk in hun eigen rol

Meerdere personen zijn, elk op de eigen manier, betrokken bij een kind en ieder van hen heeft daar, met de kennis over het kind in het achterhoofd, ideeën bij. Alle betrokkenen hebben de intentie om het kind zo goed mogelijk te helpen. Daarom is het belangrijk dat ouders, school en zorgverlener intensief met en op elkaar afstemmen. De ouders en de school doen dit bij alle ondersteuningsniveaus, de zorgverlener vanaf het moment dat die betrokken wordt: vaak pas

vanaf ON₄, maar in bepaalde gevallen ook al eerder op zorgniveau 3. Net als bij alle ondersteuningsniveaus gaat het ook bij ON₄ om vragen als: Wat is nodig voor deze leerling? En wie gaat wat doen in het proces? Een goed uitgangspunt hierbij is dat elke betrokkene zich afvraagt: Wat kan ik vanuit mijn discipline gaan bijdragen? Maar ook: Wat verwachten we van elkaar? Dit gaat verder dan elkaar informeren, het gaat om afstemming tussen de ketenpartners die betrokken zijn bij de begeleiding en ondersteuning van de ontwikkeling van een kind.

De rol van de school in de fase tijdens psychodiagnostisch onderzoek

Vanuit het in de vorige alinea geschetste kader kijken we naar de rol van de school vóór, tijdens en na de behandeling. Het principe van de gestapelde zorg blijft ook gelden als ON₄ geboden wordt. Met andere woorden, de school blijft de ondersteuning bieden die nodig is, ook wanneer een leerling in een diagnostiek- of behandeltraject zit. De wijze waarop invulling wordt gegeven aan deze ondersteuning kan voor iedere leerling anders zijn. De ondersteuning is primair gericht op het op peil houden van het lees- en/of spellingniveau en het voorkomen van terugval. Samen met de ouders wordt gezocht naar een optimale invulling.

Bas zit in de tweede helft van groep 4. Al bij de start van het leesonderwijs werd duidelijk dat hij veel extra instructie nodig heeft. Hij heeft nu al ruim een jaar op school intensieve ondersteuning gehad, en ook thuis hebben zijn ouders veel met hem geoefend. Inmiddels is hij aangemeld voor een diagnostisch onderzoek. In afwachting van dat onderzoek en de resultaten ervan, hebben de school en de ouders afspraken gemaakt over de invulling van de begeleiding in deze wachtperiode. Bas krijgt in de klas de ondersteuning van de leerkracht zoals hij die altijd al kreeg (ON₁, ON₂). De leerkracht helpt Bas tijdens de leeslessen door hem, samen met nog een paar andere leerlingen, extra begeleide inoefening te bieden. Ze herhaalt de tekst met dit groepje leerlingen en geeft gerichte feedback met de wacht-hint-prijs-methodiek. Daarna krijgen ze extra tijd om de tekst in tweetallen aan elkaar voor te lezen. In het werkboek van de leesmethode hoeven Bas en de andere kinderen van dit groepje niet alle opdrachten te maken. Thuis leest Bas de tekst ook nog een keer met zijn ouders. Omdat Bas inmiddels 'oefenmoe' is, wordt de ondersteuning op ON₃ op school nu tijdelijk vooral gericht op het maken van kilometers, zodat hij dat thuis even niet hoeft te doen. Tijdens deze momenten, die van 60 minuten per week naar 40 minuten zijn teruggedraaid, werkt de lees-/spellingspecialist samen met Bas aan vloeiend lezen. Ze maken gebruik van boeken uit Bas' favoriete serie. Als Bas vastloopt, lezen ze samen een stukje tot Bas zelf weer verder kan. Door deze werkwijze voelt het voor Bas en zijn ouders dat de druk even van de ketel is en ze een adempauze hebben voordat de behandeling waarop ze hopen start en ze ook thuis weer flink aan de slag moeten. Tegelijkertijd blijft op deze manier op school nog wel voldoende ondersteuning nodig om te voorkomen dat Bas' leesvaardigheid verder terugsakt.

De rol van de school na psychodiagnostisch onderzoek

Als het diagnostisch onderzoek is uitgevoerd, deelt de diagnosticus eerst de onderzoeksresultaten met de ouders. Met toestemming van de ouders koppelt de diagnosticus de onderzoeksbevindingen en bijkomende adviezen daarna terug naar school. Er vindt een aanvullend gesprek plaats met ouders en school om de onderzoeksbevindingen te bespreken en samen te zoeken naar een passend plan van aanpak voor deze specifieke leerling. In dit eerste gesprek heeft de zorgverlener de regie. Samen met de ouders en de school wordt toegewerkt naar een plan op maat.

De bespreking van het psychodiagnostisch onderzoek levert handelingsadviezen op voor het dagelijks handelen van de leerkracht en de lees-/spellingspecialist. Het is noodzakelijk dat ook zij bij dit gesprek aanwezig zijn evenals eventuele anderen die binnen de school betrokken zal zijn bij de ondersteuning van de leerling. Het betreft minimaal de leerkracht en de lees-/spellingspecialist. Wanneer de taak van de lees-/spellingspecialist niet door de intern begeleider / kwaliteitscoördinator uitgevoerd wordt, schuift ook de intern begeleider aan om mee te denken vanuit organisatie- en borgingsoogpunt (zie ook de laatste pagina van deze handreiking). In de praktijk zien we helaas te vaak dat niet altijd én de leerkracht én de lees-/spellingspecialist én de intern begeleider samen aanwezig zijn bij deze gesprekken. In dat geval is het een extra taak voor degene die wel aanwezig is, om de afwezige onderwijsfunctionaris(sen) zodanig te informeren dat deze hun aandeel in het plan voor de begeleiding kunnen gaan vervullen. Omdat deze indirecte manier van werken de school per saldo meer tijd kost en het minder effectief is, heeft dit niet de voorkeur. Uitgangspunt is daarom dat alle betrokkenen bij de begeleiding van de leerling binnen de school bij deze overleggen aanwezig zijn. Ouders krijgen de keus of zij willen deelnemen aan de overleggen of liever de informatie gerapporteerd krijgen door de zorgverlener.

Het gesprek over het psychodiagnostisch onderzoek kent de volgende onderdelen: a) Uitwisselen resultaten, b) Bepalen van doelen en de wenselijke ontwikkelingssnelheid en c) Handelingsadviezen bespreken. Deze onderdelen worden hier verder toegelicht.

a. Uitwisselen resultaten

De diagnosticus deelt met de ouders en de school de resultaten van het onderzoek, de analyse van het lees-/spellinggedrag van de leerling en de gestelde diagnose. Allereerst gaat het hier om het begrijpen van de (onderzoeks)resultaten. Hierbij worden ook de resultaten betrokken die voor de aanmelding waren aangeleverd door de school. Aan de orde komen vragen als: Wat laat deze niveauaanduiding nu precies zien? Welke inzichten geeft het onderzoek over de oorzaak van de belemmeringen? Kan de diagnose dyslexie worden gesteld en welke consequenties heeft dat? En wordt er ook een behandelindicatie voor Ernstige Dyslexie afgegeven? Waarom wel of niet? Door hier samen naar te kijken en interpretaties uit te wisselen kan een meer valide duiding worden gegeven aan de onderzoeksgegevens en de onderbouwing van de door de diagnosticus al dan niet af te geven dyslexieverklaring en/of behandelindicatie.

b. Bepalen van doelen en de wenselijke ontwikkelingssnelheid

In dit gesprek komt ook de verwachte uitstroombestemming aan de orde. Om realistische doelen voor de langere en kortere termijn te kunnen stellen helpt het om de na te streven ontwikkelingssnelheid vast te stellen. Deze wordt bepaald door:

- het wenselijke eindniveau bij het verlaten van het basisonderwijs. Deze hangt samen met het minimaal verlangde lees-/spellingniveau van de uitstroombestemming van de leerling;
- het huidige lees-/spellingniveau;
- het aantal onderwijsmaanden dat een leerling nog in het basisonderwijs te gaan heeft.

De intern begeleider levert onder andere, onderbouwd en navolgbaar, de na te streven uitstroombestemming⁵. Hoe ouder de leerling is, hoe concreter en vastomlijnder dit wordt. Het leerlingvolgsysteem geeft hiervoor op grond van toetsgegevens duidelijke richtlijnen. Maar ook als de leerling nog jonger is, is het goed om met elkaar de verwachtingen voor de langere termijn uit te wisselen. Is functionele geletterdheid (niveau eind groep 6) bijvoorbeeld het einddoel? Of moet dat hoger liggen omdat wordt verwacht dat de leerling een hoger uitstroomniveau gaat behalen? De voortgangsgegevens uit de behandeling vormen hierbij ook een belangrijke basis voor reflectie op de verwachte ontwikkeling.

Het spreekt voor zich dat met name bij jongere leerlingen de uitstroombestemming niet in beton gegoten is, maar op gezette tijden geëvalueerd en indien nodig bijgesteld kan, mag en moet worden. Maar het stellen van doelen en de daarvan afgeleide ontwikkelingssnelheid zorgt voor een actieve en doelgerichte houding en voorkomt dat er een afwachtende houding ontstaat tegenover het na te streven eindniveau van de leerling.

Danisha zit in midden groep 5 (dl = 25). Uit het diagnostisch onderzoek is duidelijk geworden dat zij dyslectisch is. Het is belangrijk om realistische doelen te stellen voor haar lees- en spellingontwikkeling. De doelen die voor haar klasgenoten gelden zijn voor haar niet haalbaar, maar dat betekent niet dat er geen hoge doelen bepaald en nagestreefd kunnen worden. Haar huidige leesniveau is vergelijkbaar met een leerling van eind groep 3 (dle = 10). Bij spelling functioneert ze op het niveau van eind groep 4 (dle = 20). In het gesprek met de diagnosticus en de ouders wordt besproken wat voor dit moment de te verwachten uitstroombestemming voor Danisha is. Hoewel ze duidelijk wordt belemmerd op het gebied van lezen en spellen, maakt Danisha verder een gemiddelde ontwikkeling door. In overleg met de ouders wordt de voorlopige uitstroombestemming van Danisha bepaald op VMBO GL/TL. Hiervoor is beheersing van referentieniveau 1F nodig. Dat komt overeen met het niveau van eind groep 6 (dle = 40). Danisha heeft nog 3,5 jaar te gaan. Dat zijn nog 35 maanden onderwijs. Het verschil tussen haar huidige niveau (dle = 10) en het streefniveau (dle = 40) is 30 maanden. De school en de ouders streven dus naar een gemiddelde groei van 8 'didactische' maanden per schooljaar. Voor het evalueren van deze groei wordt afgesproken naar zowel de ontwikkeling van Danisha op woordleesniveau als op tekstniveau te kijken. Bij spelling is de achterstand van Danisha minder groot (dle = 20). Het doel is deze niet verder op te laten lopen. Met andere woorden: de achterstand mag niet groter worden dan een half jaar.

⁵ Zie voor meer informatie over het bepalen van de uitstroombestemming [Ontwikkelingsperspectief in het basisonderwijs](#) (PO-raad, 2014)

c. Handelingsadviezen bespreken

C1: Geen dyslexie, geen behandeling – samen handelingsadviezen bespreken

Als uit het diagnostische onderzoek blijkt dat er geen sprake is van dyslexie zal er geen behandeling op ON₄ volgen. Maar er is wel sprake van lees-/spelling problemen (anders was de leerling immers niet aangemeld voor diagnostisch onderzoek), waarop in het onderwijs blijvend moet worden afgestemd. De diagnosticus geeft in een gesprek met ouders en school gerichte handelingsadviezen om deze leerling toch passend te kunnen blijven ondersteunen in het onderwijs, bijvoorbeeld op ON₂ of ON₃. De gegeven handelingsadviezen zijn concreet genoeg om didactische keuzes en een plan te kunnen maken. Het is in het belang van het kind dat de betrokkenen van de school de benodigde vragen stellen zodat zij na dit gesprek weten hoe zij op school verder kunnen gaan met de begeleiding van deze leerling.

C2: Wel dyslexie, geen behandeling – samen handelingsadviezen bespreken

Als uit het diagnostisch onderzoek blijkt dat er wel sprake is van dyslexie, krijgt de leerling wel een dyslexieverklaring maar soms volgt dan geen behandeling. Dat kan om verschillende redenen het geval zijn. Ongeacht de reden voor het niet starten van een dyslexiebehandeling geldt dat een leerling met diagnose dyslexie en een dyslexieverklaring wel verder begeleid moet worden in het onderwijs. Omdat de leerling wel dyslectisch is, zullen er blijvend belemmeringen bij het leren en toepassen van lezen en spellen zijn. De leerling heeft dus in ieder geval ondersteuning binnen het onderwijs nodig. De diagnosticus geeft handelingsgerichte adviezen aan de school en de ouders om deze ondersteuning (ON₂ en zo nodig ook ON₃) goed in te kunnen vullen en uit te kunnen voeren. Dit betreft dus zowel de inhoud van de ondersteuning als de organisatie ervan. Het is in het belang van het kind dat de betrokkenen van de school de benodigde vragen stellen zodat zij na dit gesprek weten hoe zij verder kunnen gaan met de begeleiding van deze leerling.

C3: Wel dyslexie, wel behandeling – samen plan van aanpak bespreken

Wanneer op grond van diagnostisch onderzoek dyslexie wordt vastgesteld en een behandelindicatie (al dan niet voor Ernstige Dyslexie op basis van de Jeugdwet) wordt afgegeven, wordt besproken hoe ouders, school én zorgverlener zullen gaan samenwerken. Dit leidt tot een plan van aanpak voor de behandelperiode. De diagnosticus geeft op basis van het psychodiagnostisch onderzoek input voor de aanpak van het probleem. De voorgestelde aanpak moet navolgbaar zijn afgeleid uit de analyse die gemaakt is op basis van het psychodiagnostisch onderzoek. Daarbij is rekening gehouden met de uitstroombestemming van de leerling die samen met de ouders door de school is geformuleerd⁶. Mede op basis hiervan wordt besloten welke inhouden voor remediëring in aanmerking kunnen komen, waar compensatie kan helpen en waar dispensatie nodig is. Bij het bespreken en opstellen van het plan van aanpak komt aan

⁶ Regelmatig wordt geëvalueerd of de vastgestelde uitstroombestemming nog passend is. Waar nodig wordt de uitstroombestemming bijgesteld.

de orde wat de inhoud van de behandeling wordt en worden de bijdragen van de partners qua inhoud en uitvoering op elkaar afgestemd.

Inhoud van de behandeling

De behandelaar is verantwoordelijk voor de invulling van het plan van aanpak. Primair gaat dit over de aanpak om de lees- en/of spellingontwikkeling, die immers op school is vastgelopen, zo te stimuleren, dat deze weer op gang komt. We noemen dit remediëren. De behandelaar geeft informatie over de inhoud van de behandeling, waaraan wordt gewerkt en met welke materialen. Daarbij wordt afgestemd op het niveau van de leerling en de eigen leerlijn die moet leiden tot het behalen van de gestelde doelen.

Daarnaast is ook aandacht voor het afstemmen op de specifieke situatie van deze leerling om onderwijs te kunnen volgen ondanks de belemmeringen die de dyslexie met zich meebrengt. Daarbij is informatie vanuit de ouders en de school erg helpend. Waar heeft de leerling moeite mee? Op welke momenten belemmeren de problemen met leren lezen en/of spellen het functioneren en leren van de leerling? En wat is nodig om de leerling daarbij te helpen? Het gaat om de redzaamheid van de leerling in een breder kader, en welke compensaties en eventuele dispensaties hierbij wenselijk zijn. Hieronder valt ook de inzet van psycho-educatie om de leerling, en de ouders, te helpen bij het leren omgaan met de dyslexie.

Remediëren	Compenseren	Dispenseren
Door middel van intensivering van de lees-en spellingbegeleiding wordt gestreefd naar het maximaal haalbare lees-/spellingniveau.	Maatregelen die de gevolgen van de lees-/spellingproblemen minimaliseren bij het lezen of schrijven van teksten. De lees-/spellingtaak wordt wel door de leerling uitgevoerd, maar de taak wordt verlicht.	De leerling krijgt ontheffing van een bepaalde opdracht en hoeft (een deel van) de taak niet uit te voeren.

Afstemmen in de samenwerking

Het is duidelijk dat het plan van aanpak en de uitvoering daarvan onder de verantwoordelijkheid van de zorgverlener valt. Immers, de school en de ouders waren handelingsverlegen, daarom werd een diagnostiek- en behandeltraject opgestart. Maar dat betekent niet dat de school en de ouders geen rol meer spelen. Je zou kunnen zeggen dat de behandelaar bij ON4 de hoofdrol speelt. Maar voor de school en de ouders zijn belangrijke bijrollen weggelegd. Als deze rollen niet gepakt worden, wordt de kans klein dat de behandeling succesvol zal zijn en tot een blijvend resultaat zal leiden.

Het is essentieel dat hetgeen de ouders doen in lijn is met wat op school wordt gedaan en dat wat op school gedaan wordt ook datgene wat de behandelaar doet, versterkt. School, ouders en zorgverlener hebben elkaar nodig om effectief te kunnen werken in

het belang van dit ene kind. Ieder levert vanuit de eigen expertise en ervaring een bijdrage aan (de uitvoering van) het plan van aanpak.

De zorgverlener heeft de regie. Hij of zij is deskundig op het gebied van de dyslexiebehandeling en is daar verantwoordelijk voor. Maar voor resultaat is afstemming met de school en ouders nodig. De school mag van de zorgverlener een ondersteunende rol vanuit zijn of haar deskundigheid verwachten. De leerling blijft het onderwijs in de groep volgen (ON1) en krijgt aanvullend daarop in ieder geval ondersteuning op niveau 2. In samenspraak wordt bekeken welke aanvullende ondersteuning op ON3 kan worden gegeven, hoe de invulling van deze ondersteuning eruit moet zien en wat een passend zorgarrangement is. Er wordt gezocht naar een balans tussen wenselijkheid en haalbaarheid voor alle partijen. Dat betekent ook, dat wordt gekeken naar de belastbaarheid en het welbevinden van de leerling en de ouders, de school en de behandelaar. Aan het eind van het gesprek zijn duidelijke afspraken gemaakt over wie wat gaat doen en wat daarvoor nodig is. Er worden afspraken gemaakt over de wijze waarop contact wordt gehouden en er worden afspraken gemaakt over tussentijdse evaluatie.

De rol van de school tijdens een behandeling

Als het duidelijk is wie wat gaat doen, start de behandeling. De school pakt daarbij haar rol in de begeleiding van de leerling door de gemaakte afspraken na te komen. Daarnaast heeft de school een 'monitorende' functie. Hoe gaat het met de leerling? Wordt de leerling niet overbelast? Blijken alle afspraken zo duidelijk als ze leken of is er toch enige verwarring omdat op school, thuis of bij de behandelaar ondanks de afstemming het toch net even anders gaat? Hoe staat het met het welbevinden van de leerling? Als er signalen zijn dat bijstelling gewenst is, neemt de school contact op met de ouders en met de behandelaar. Datzelfde geldt natuurlijk ook voor de ouders en de zorgverlener: als zij daartoe aanleiding zien, zoeken zij contact met de school.

Plan van aanpak bijstellen (tussentijdse evaluaties)

Ouders, zorg en onderwijs kijken op gezette momenten met elkaar waar de leerling staat en hoe succesvol de aanpak is. Wat werkt goed? Hoe gaan we dat uitbouwen? Wat werkt minder goed? Hoe gaan we dat oplossen? In de tussentijdse gesprekken worden het plan van aanpak en de afgesproken taakverdeling, met de uitstroombestemming in het achterhoofd, tegen het licht gehouden. Mogelijk moeten deze worden bijgesteld. De tussentijdse evaluaties worden bij voorkeur vooraf ingepland. Daarnaast geldt dat er ook nog aanvullende gesprekken gevoerd kunnen worden als de ouders, de school of de zorgverlener hier aanleiding toe zien.

Tijdens het bespreken van de resultaten op de tussentijdse evaluatie van het behandeltraject van Daan zitten ouders, de leerkracht en de behandelaar met elkaar om de tafel. De behandelaar licht de resultaten op de toetsen toe. Op het lezen op zowel woord- als tekstniveau blijkt sprake van een mooie groei. Daan is de afgelopen periode 4 maanden vooruitgegaan op het woordlezen gemeten met de DMT en hij is ook een AVI niveau omhoog gegaan. Bij spelling is er geen groei zichtbaar. Observaties van de behandelaar tijdens de behandelingen en bij de afname van de toetsen worden vergeleken met observaties van ouders en de leerkracht. Zowel ouders als de leerkracht merken op dat Daan het lastig vindt om de aangeleerde spellingregels in de behandeling te koppelen aan het spellingaanbod in de klas. Ook in de behandeling geeft hij aan dat hij het op school anders aangeleerd krijgt en dat hij het dan lastig vindt om de regel toe te passen. Ouders houden zich thuis strikt aan de instructies die horen bij het werkblad voor spelling van de behandelaar. De leerkracht oppert dat hij het overzicht kan delen waarop de spellingregels van de methode van school staan met daarbij een korte uitleg hoe de regel wordt aangeboden. De leerkracht zorgt voor een geplastificeerd overzicht in de map. De behandelaar kan dan opzoeken hoe een specifieke regel op school wordt aangeboden en geeft op die manier de instructie. Dit wordt door de behandelaar ook voor ouders in het logboek erbij gezet, zodat zij op dezelfde manier kunnen ondersteunen bij het oefenen thuis. Er wordt afgesproken dat de behandelaar met de leerkracht contact opneemt als deze werkwijze niet tot verbetering leidt. Ook daarvan worden ouders op de hoogte gebracht door de behandelaar. Met lezen wordt de huidige manier van werken met ieders instemming voortgezet.

De rol van de school bij de afronding van de behandeling

Plan van aanpak voor de toekomst (eindevaluatie)

Als de doelstellingen van de dyslexiebehandeling zijn behaald of het afgesproken maximum aantal behandelingen is bereikt, zal de behandeling worden beëindigd. Soms wordt een behandeling in samenspraak met de ouders eerder beëindigd, bijvoorbeeld omdat er nauwelijks vooruitgang wordt geboekt. Of de leerling is zo snel vooruitgegaan, dat een speciale aanpak niet langer nodig is.

Het mag nooit zo zijn, dat pas tijdens de eindevaluatie duidelijk wordt dat de behandeling minder succesvol was dan beoogd. Daarover zijn dan al tussentijdse gesprekken geweest. In deze tussenevaluaties worden niet alleen de resultaten besproken, maar ook het proces, de mate waarin de leerling zichzelf beter heeft leren sturen in zijn leerproces, de mate van motivatie, inzet van andere strategieën die voor lezen/spelling van belang zijn. In de eindevaluatie stellen de betrokkenen elkaar de vraag: hoe kan de ondersteuning verder worden voortgezet? Ook worden er afspraken gemaakt over monitoring van de leerling door de zorg: Wordt er een vinger aan de pols gehouden? Komt de leerling bijvoorbeeld na drie maanden, een

half jaar of een jaar nog terug voor follow up onderzoek? Hoe wordt blijvende betrokkenheid tussen ouders, zorg en onderwijs gerealiseerd, hoe kan men elkaar bereiken?

De rol van de school na de behandeling

Nadat de behandeling is afgerond neemt de school de volledige verantwoordelijkheid voor de begeleiding en ondersteuning van de lees- en spellingontwikkeling van de leerling weer op zich. Binnen de kaders van passend onderwijs krijgt de leerling de ondersteuning die nodig is. In het eindgesprek is duidelijk geworden hoe de school verder kan werken met de betreffende leerling. De behandelaar voert de behandeling niet meer uit, maar is in veel gevallen nog wel beschikbaar voor follow-up en advies. Daarover worden in het eindgesprek afspraken gemaakt. De school stemt ook na de behandeling regelmatig af met de ouders. Met name op schakelmomenten in de ontwikkeling van de leerling is het van belang te kijken naar wat op dat moment nodig is, bijvoorbeeld als de werkwoordspelling aangeboden gaat worden of bij de overgang naar het voortgezet onderwijs.

De leerkracht van Milan uit groep 6 heeft samen met ouders en de dyslexiebehandelaar het eindevaluatiegesprek gehad. Daar is besproken welke ondersteuning Milan nog nodig heeft en hoe ze dat kunnen bieden. Samen met de intern begeleider bespreekt de juf hoe ze de ondersteuning voor Milan voor het lezen en spellen verder gaan vormgeven op basis van wat er is besproken. Milan heeft nog moeite met het leestempo. Door zijn lage leestempo gaat een deel van de context verloren. Daarom plannen ze vier keer per week een vast tijdstip op de dag in waarop de leerkracht met Milan teksten leest. Twee keer per week werken ze met teksten die Milan in de volgende dagen in de klas zal gaan lezen, zoals teksten uit de zaakvakmethoden of teksten van begrijpend lezen. De andere twee dagen lezen ze een boek. Ze lezen iedere tekst twee keer. De eerste keer ligt de focus op de technische leesvaardigheid om het tempo te verhogen. Daarbij gebruiken ze technieken als voor-koor-door lezen. De tweede keer ligt de nadruk op vloeiend lezen waarbij er aandacht voor de context is. Milan heeft AVI M4 op beheersingsniveau behaald. Er wordt bekeken bij welk groepje kinderen hij kan aansluiten om buiten de klas te lezen met de onderwijsassistent onder begeleiding van de intern begeleider. Er wordt al gelezen met een groepje kinderen met niveau M4-E4, Milan kan daar goed bij aansluiten. Omdat zijn leesniveau en dan met name het tempo te laag is om de dagelijkse leestaken goed te kunnen uitvoeren gaan de ouders, de leerkracht en de ib'er samen met Milan de zoektocht starten naar passende digitale hulpmiddelen. Ze maken gebruik van de site www.dyslexiehulpmiddelen.com. Bij spelling zorgt de leerkracht ervoor dat ze Milan helpt herinneren aan de steunkaarten van de behandeling en dat hij deze erbij kan pakken tijdens het spellen. Ze bekijken ook de foutenanalyse van het PI-dictee die de behandelaar in het verslag heeft gezet. Daar zien ze dat Milan nog meer herhaling nodig heeft van eerder aangeboden categorieën. Met het online programma van de spellingmethode gaat de leerkracht voor Milan die categorieën klaarzetten die hij tijdens het zelfstandig werken kan oefenen. Het handschrift

van Milan is slecht leesbaar. Het is voor hem lastig om zijn geschreven werk goed na te kijken. Tijdens het gesprek is daarom besproken dat het voor hem wenselijk is om hem zo veel mogelijk te laten typen, waarbij hij ook gebruik kan maken van de spellingcontrole. De leerkracht en intern begeleider bespreken bij welke vakken en opdrachten dit van toepassing is. Alles wordt vastgelegd in de handelingsplannen voor lezen en spellen. Met ouders is na 8 weken een afspraak gepland om het effect van de maatregelen te bespreken. Daaraan voorafgaand plant de intern begeleider een gesprek met Milan om te horen hoe het volgens hem gaat.

Afsluitend...

Om de ondersteuningsniveaus te kunnen realiseren en op elkaar te laten aansluiten, is een integrale aanpak binnen de school op teamniveau nodig (BVRD, p. 50). Daarbinnen zijn verschillende taken en rollen te onderscheiden. In eerste instantie ligt de uitvoeringstaak bij de leerkracht, maar wel samen met de lees-/spellingspecialist, remedial teacher en/of intern begeleider. Hoe deze taakverdeling er precies uit ziet, verschilt per school. Interne deskundigheid van degenen die de ondersteuning uitvoeren is daarbij van groot belang. Zij moeten allen toegerust zijn voor hun taak iedere leerling met lees-/spellingproblemen binnen de school de juiste ondersteuning te bieden. Daarnaast is ook aandacht nodig voor de verschillende ondersteuningsniveaus op schoolniveau. Dat betekent dat de ondersteuningsniveaus 1 t/m 3 niet alleen voor deze ene leerling, bij deze ene leerkracht en op dit ene moment goed ingevuld zijn, maar natuurlijk ook op de hele school, voor alle leerlingen, bij alle leerkrachten en voor de langere termijn. Bijvoorbeeld doordat leerlingen met lees- en spellingproblemen tijdig worden gesignaleerd door gebruik te maken van een effectief leerlingvolgsysteem. Of doordat er concrete afspraken zijn over de invulling van de ondersteuningsniveaus op school, zowel wat betreft inhoud als organisatie. Een belangrijke rol is weggelegd voor de intern begeleider en de schoolleiding. De ervaringen die worden opgedaan in het traject met de ene leerling, kunnen op schoolniveau worden ingezet bij een volgende leerling. Zo draagt individuele casuïstiek bij aan een lerende organisatie.

Dit alles vraagt om beleid. Uit deze handreiking mag duidelijk zijn geworden dat dit beleid zich niet alleen op leerlingen met de indicatie Ernstige Dyslexie richt, maar op het invullen van passend onderwijs aan alle leerlingen met lees-/spellingproblemen, met of zonder dyslexie. Dit beleid wordt op schoolniveau uitgewerkt en staat bijvoorbeeld beschreven in het schoolondersteuningsprofiel (SOP). Te denken valt hierbij aan nascholing en de inzet van budgetten, bijvoorbeeld wanneer een interne dyslexiecommissie tweemaal per jaar met de directie bespreekt hoeveel leerlingen het komende half jaar interventies op ON3 moeten krijgen en hoeveel uren inzet dit van de lees-/spellingspecialist vraagt. Samenwerking over de muren van de school heen is hierbij vaak wenselijk en noodzakelijk. Hierbij gaat het onder andere om de samenwerking met schoolbesturen (en andere scholen van het eigen bestuur) en het Samenwerkingsverband Passend Onderwijs. Afhankelijk van de regionale afspraken en structuur kan ook worden gedacht aan samenwerking met bijvoorbeeld de gemeente. Scholen die zicht willen krijgen op hun eigen functioneren op zowel uitvoerend niveau als op beleidsniveau, kunnen gebruik maken van verschillende [Scans](#) die te vinden zijn op [Dyslexiecentraal.nl](#).

Nederland kent sinds 2009 een structurele voorziening voor individuele diagnostiek en behandeling van dyslexie bij basisschoolleerlingen. Dit geheel functioneert afgestemd op het onderwijs en is een stimulans voor de kwaliteit van het leesonderwijs in brede zin. Wat goed is voor extreem zwakke lezers, is ook goed voor iets minder zwakke lezers. Door de inrichting van de afstemming van de behandelpraktijk op de scholen, kan iedere behandeling bijdragen aan de verdere professionalisering van onderwijsprofessionals.